

hâkimiyetini benimsedi; ancak Abdülkays kabilesi Hz. Ali'ye ilk karşı çıkanlardan biri (Harûrî) olduğu için ona cephe aldı. Katîf'te cereyan eden savaşta Abdülkays kabilesi ileri gelenlerinden çoğu öldürüldü ve Katîf Necde'nin hâkimiyetine girdi. 69 (688) yılında Basra'ya gelen Mus'ab b. Zübeyr (diğer bir rivayette Hamza b. Abdullah b. Zübeyr), Abdullah b. Umeyr el-Leysî kumandasında, sayısı 14.000 ile 20.000 arasında değişen bir orduyu Bahreyn'de bulunan Necde'nin üzerine sevketti. Katîf'te meydana gelen savaşta çok fazla zayıt veren Mus'ab'ın ordusu Abdullah b. Umeyr'in savaştan kaçması üzerine mağlûp oldu. Bu şekilde Necde bölgedeki hâkimiyetini pekiştirdi. Hemen ardından Atıyye b. Esved el-Hanefî'yi Abbâd b. Abdullah'ın hâkim olduğu Uman'a sevketti. Burayı ele geçiren Atıyye birkaç ay sonra Ebû'l-Kâsım adlı bir kişiyi vekil bırakarak Uman'dan ayrıldı. Çok geçmeden Abbâd b. Abdullah'ın oğulları ve Umanlılar isyan edip vekili öldürdüler. Tekrar Uman'a dönen Atıyye bu defa başarı sağlayamayıp deniz yoluyla Kirman'a gitti. Atıyye'nin mensupları Kirman ve daha sonra Sicistan'da Atıyye ismini alarak Necde ile ilgilerini kestiler. Bu sırada hâkimiyet alanını Bahreyn'in kuzeyindeki Kâzime'ye kadar genişleten Necde, Benî Temîm'i kendisine zekât ödemesi mecbur etti. Aynı yıl yardımcısı Ebû Fûdeyk ile San'a dahil Yemen'in bir kısmını ele geçirecek ahalisinden biat aldı ve zekâtlarını topladı. Bir süre sonra Ebû Fûdeyk'i Hadramut'a gönderip oradaki halkı da kendisine bağladı. 68 (687) veya 70 (689) yılında çok sayıdaki mensubu ile birlikte hacca gitti ve bazı şartlar ileri sürerek Abdullah b. Zübeyr ile barış yaptı. Medine'ye yöneldiğinde başta Abdullah b. Ömer olmak üzere halkın silâhlı olduğunu öğrenince Tâif'e dönüp Tebâle'ye kadar olan yerleri ele geçirdi. Böylece Arabistan yarımadasının büyük kısmına hâkim oldu. Necde'nin iktidarının zirvesine ulaştığı bu devrede bölgedeki nüfuzunun Abdullah b. Zübeyr'inkinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu arada Necde'nin görevlendirdiği ikinci derecedeki idareciler arasında Atıyye b. Esved örneğinde olduğu gibi itikadî ve siyasî anlamda tartışmalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Sonunda Necde, yardımcılarından Bahreyn Valisi Ebû Fûdeyk'in planladığı bir suikast neticesinde Hacr'da öldürüldü. Nâfi' b. Ezrak'ın liderliğindeki Ezârika'ya mensup olan Necde bu firkanın, Hâricî olup hicret etmeyenleri kâfir sayması üzerine Hâricîlik içinde yeni bir oluşuma öncülük etmiştir. Temel Hâricî anlayışları korumakla birlikte daha mutedil

düşüncelere sahip olan bu oluşum Necdiyye ve Necedât diye anılmıştır (bk. NECEDÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), VII, 173-187; Eş'arî, *Mağâlât* (Ritter), s. 89-92; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 87; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 122-123; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXI, 54-57; Zehebî, *el-İber*, I, 74, 77; Makrîzî, *el-Hıttâ*, II, 354; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-Arab fi 'uşûri'l-Arabîyyeti'z-zahire*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), II, 90-93; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 27-30; R. Rubinacci, "Nadjadât", *EP* (İng.), VII, 858-859.

MUSTAFA ÖZ

NECDİYYE

(bk. NECEDÂT).

NECEDÂT

(النجادات)

I. (VII.) yüzyılın sonlarına doğru özellikle Bahreyn ve Yemâme bölgelerinde yayılmış Hâricî bir fırka.

Necdiyye ismiyle de anılan fırka adını kurucusu Necde b. Âmir el-Hanefî'den alır (ö. 72/691 [?]). Daha önce Necde ile aynı görüşte olduğu belirtilen Nâfi' b. Ezrak'ın fikir değiştirerek kendilerinin bulunduğu yere hicret etmeyenleri kâfir, muhaliflerinin kadın ve çocuklarını öldürmeyi meşrû kabul etmesi üzerine Ebû Fûdeyk, Râşid et-Tavîl ve Atıyye b. Esved gibi Hâricî ileri gelenleri Nâfi'den ayrılıp Yemâme'ye gittiler. Onları Nâfi'e katılmak isteyen Necde başkanlığındaki bir Hâricî ordusu karşıladı. Nâfi'in yeni düşünceleri kendilerine anlatıldığında orada hazır bulunanlar Necde b. Âmir'e biat etti. Böylece Nâfi'in görüşlerini reddeden yeni bir fırka ortaya çıkmış oldu.

66 (685) yılından itibaren Necde'nin liderliğinde yedi sekiz yıl gibi kısa bir süre içinde Bahreyn, Uman, Hadramut, Yemen'in bir bölümü, Tâif, Tebâle gibi yerleri ele geçiren ve Orta Arabistan'a hâkim olan Necedât o günkü şartlarda önemli bir fırka olma özelliğini kazandı. Necde'nin Katîf'i ele geçirmek üzere sevkettiği ordunun başında bulunan oğlu Mutarrâh'ın ganimetin paylaşılmasından önce esir kadınları kendisi için ayırması fırka bünyesinde büyük bir ihtilâfa sebep oldu. Durum Necde'ye bildirildiğinde oğlunun cahilliği yüzünden hatalı davrandığını ve mâzur görülmesi gerektiğini belirtti. Bu hadiseden

dolayı bazı müellifler (meselâ bk. Şehristânî, I, 122) Necedât'ı Âzirîyye (özür dileyenler) sıfatıyla zikretmiştir.

Ele geçirdikleri geniş alanlarda düzeni sağlamak isteyen Necedât'ı ilk meşgul eden şey dinde temel esaslarla fer'î meseleler arasında ayırım yapmak oldu. Necde b. Âmir'e göre dinin temel esasları Allah'ı ve peygamberleri tanımak, semavî kitapları benimsemek, her müslümanın can ve mal dokunulmazlığını kabul etmektir. Bu hususları bilip tasdik etmeyen kimse kesinlikle mâzur görülemez. Bunun yanında helâl veya haram olduğu konusunda kati hüküm bulunmayan meselelerde bilgisizlik mâzur görülebilir. Böylece Kur'an'ın zâhirinin bütün amelî ihtiyaçları karşılayacağı kanaatini taşıyan Ezârika'nın aksine Necedât yaşanan hayatın karmaşıklığını farketmiş, Kur'an esaslarının özel durumlara uygulanmasında ictihada duyulan ihtiyacı kabul etmiştir. Bu noktadan hareketle fırka mensupları aksine bir delil bulunmadıkça ahkâm konusunda hatalı olmayı kabullenmiş görünmektedir. Bir başka mesele de hırsızlık, zina ve içki gibi günahlar konusunda zuhur etmiştir. Onlara göre bu tür günahları işleyenlerin mümin toplumun dışına atılması doğru değildir, çünkü bu fiiller onları cehennemlik yapmaz. Ancak küçük de olsa günahta ısrar etmek kişinin zamanla müşrik olmasına ve İslâm ümmetinden çıkmasına sebep teşkil edebilir. Günahta direnmeyen kimse suçunun derecesine göre Allah tarafından cezalandırılır. Necde b. Âmir ve mensuplarına göre söz ve fiilde takıyye câizdir. Bu konuda Ezârika'ya muhalefet eden ve görüşlerini Kur'an'a dayandıran Necedât (Âl-i İmrân 3/28; el-Mü'min 40/28), düşmanları arasında bulunan ve bilindiği takdirde öldürülme ihtimali olan kimsenin gerçek inancını gizlemesine izin vermiş görünmektedir. Kendileriyle hasımları arasındaki savaşa katılmayanları kâfir sayan Ezârika'ya muhalefet eden Necedât, Tevbe sûresindeki âyete (9/91) dayanarak şartların müsait bulunması halinde cihada katılmayı gerekli saymakla birlikte katılmamanın da câiz olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte Necde'nin bu kişileri münafik saydığı konusunda bazı rivayetler de mevcuttur. Necedât'a göre insanlar birbirine karşı iyi davranıp hak ve görevlerine riayet etmeleri halinde kendilerini yönetecek bir devlet başkanına ihtiyaç duyulmaz. Bu durumda yapılacak şey Kur'an'ın emirlerini yerine getirmektir. Ancak bazı hususların yerine getirilmesi bir devlet başkanının yönlendirmesiyle mümkün olacaktır.

NECEDÂT

sa bu takdirde böyle birinin görevlendirilmesi zaruridir.

Necde b. Âmir'in ölümünden önce Atıyye b. Esved ve taraftarları ondan ayrılarak İran'ın Kirman ve Sicistan vilâyetlerinde Ataviyye'yi teşkil etmişler, ölümünden sonra da Râşid et-Tavîl, Ebû Beyhes, Ebû Şemrâh, Necde'yi tekfir edip onun katili olan Ebû Fûdeyk'e tâbi olmuşlardır (Fûdeykiye). Yemâme'den uzaklaşıp Basra taraflarına çekilen bir cemaat de Necde'nin düşünceleri ve icraatlarında kesin bir delil olmadan hüküm verilemeyeceğini belirtmiştir. Necedât'ın tâli fırkalarının ne zamana kadar devam ettiği hususunda yeterli bilgi bulunmamaktadır (bk. ATIYYE b. ESVED).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), VII, 173-187; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 86, 89-92, 101, 125, 127; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 87-90; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), V, 53; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 122-125; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 354; Ahmed Muhammed el-Havfî, *Edebü's-siyâse fi'l-'aşri'l-Ümevî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kalem), s. 98-100; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 27-30; R. Rubinacci, "Nadjadât", *El'* (İng.), VII, 858-860.

MUSTAFA ÖZ

NECEF

(النجف)

Irak'ta Şii'ler'ce kutsal sayılan tarihî şehir.

Tarihte Girâ (Guryân), Rabve ve Vâdisse-lâm isimleriyle de bilinen şehir ilk devirlerde en-Necfû'l-eşref diye anılmış, bu adın yanı sıra Hz. Ali'nin şehâdet mahalli olması dolayısıyla Meşhed ismi de yaygınlık kazanmıştır. Necef, Kûfe'nin 10 km. batısında kuzeyden ve doğudan bugün içinde türbeler ve kabirler bulunan geniş bir düzlüğe, batıdan ve güneyden derin bir vadiye bakan yüksek bir plato üzerinde yer alır. Su kaynağı ve akarsuyu olmayan bu yüksek ve tepelik arazi Sâsânîler, Lahmîler zamanında ve Abbâsîler'in ilk döneminde bahar mevsiminde bir gezinti mahalli idi (Taberî, II, 67). Yaygın geleneğe göre Hz. Ali'nin gizlice buraya gömülmesinden dolayı ayrı bir önem kazanarak olaydan yaklaşık bir buçuk asır sonra bir yerleşim merkezine dönüşmeye başladı. Kabrin yerinin belirlenmesiyle ilgili farklı rivayetler bulunmakla birlikte ağırlıklı görüşe göre bu olay Abbâsîler'in ilk döneminde gerçekleşmiştir. Nitekim mezar üzerine Abbâsî hânedanından Dâvûd b. Ali'nin (ö. 133/750) bir sanduka koydurduğu bilinmektedir. Bu-

nunla beraber Şii'ler baştan beri Hz. Ali evlâdı ile yakın çevresinin bunu bildiğini ifade etmektedir. Nakledildiğine göre Bağdat kurulmadan önce Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından Kûfe'ye çağrılan Ca'fer es-Sâdık kabrin bulunduğu yere gelince devesinden inmiş, gusledip elbisesini değiştirerek dedesinin şehâdet mahalli olduğunu belirttiği kabrin başında durup onu selâmlamış ve kabrin üzerine kapanarak üzüntüsünü dile getirmiştir. Yanındakilerden Safvân el-Cemmâl'in ondan izin alıp bu durumu Kûfe'de bulunan mensuplarına haber vermesiyle mezarın yeri daha geniş bir kitle tarafından öğrenilmiştir (Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed ed-Deylemî, s. 441-442). Kabrin yerinin resmen tanınıp ilân edilmesi ve türbenin devlet eliyle tamir edilmesi Hârûnürreşid devrine (786-809) rastlamaktadır. Buna göre Necef'in bir yerleşim birimi olarak ortaya çıkışının bu tarihte gerçekleştiği söylenebilir.

Necef'in Şii öğretimi ve Şii hadislerinin yayılma merkezi kabul edilmesiyle nüfusu artmaya başladı; IV. (X.) yüzyıl başlarında burası mâmur bir şehir olma özelliği gösteriyordu. Hamdânîler'in kurucusu Abdullah b. Hamdân (ö. 317/929) Hz. Ali'nin kabri üzerine kıymetli halı ve perdelerle döşeli bir türbe inşa ettirdi. Daha sonra Büveyhî Hükümdarı Adudüdevle (978-983) kendi-

si ve oğulları için bir türbe yaptırdı; rivayete göre bu sıralarda Necef çevresi 2500 adımı bulan bir yerleşim merkeziydi. 443'te (1051) Hz. Ali'nin türbesi Bağdatlı mutaassıp Şii muhalifleri tarafından yakılmışsa da çok geçmeden onarıldı. 479 (1087) yılında bölgeye gelen Selçuklu Sultanı Melikşah ve veziri Nizâmülmülk kabri ziyaret ettiler. İlhanlılar'dan Gâzân Han ziyarete gitmemekle birlikte şehrin imarına çalıştı. Necef VII (XIII) ve VIII. (XIV.) yüzyıllarda mescidleri ve medreseleriyle Irak'ın başta gelen şehirlerinden biriydi. İbn Battûta Necef'i ziyaret ettiğini, buraya Bâbülhadrâ denilen bir kapıdan girdiğini belirtip türbeyi ve şehri tasvir eder. Şehirde dükkânlar, yemekhaneler ve fırınların yanında meyve pazarı, terziler ve attarların yer aldığı bir çarşının bulunduğunu söyler (*er-Rihle*, s. 176).

X. (XVI.) yüzyılın başlarında şehri ziyaret eden Şah İsmâil döneminde, daha önce İlhanlılar tarafından şehre Fırat'ın suyunu getirmek için kazdırılan, fakat zaman içinde kumlarla dolan kanal temizletirilerek hizmete sokuldu. Osmanlılar'ın Irak'a hâkim olmasının ardından 941 (1534-35) yılında Necef'e gelen Kanûnî Sultan Süleyman şehrin imarı için gereken emirleri verdi. Daha sonra II. Abdülhamid'in de bölgede imar faaliyetlerinde bulunduğu ve özellikle şehre su getiren iki kanal açtığı bilinmektedir. Ancak bu kanallar da kısa sürede kumla dolduğundan 1912'de şehre demir borularla su getirildi. Osmanlılar'ın son devirlerinde Bağdat vilâyetinin Kerbelâ sancağına bağlı bir kazanın merkezi olan Necef 7 Mart 1917 tarihinde İngilizler tarafından işgal edildi, 1920'de kurulan monarşi idaresiyle de Irak sınırları içine alındı.

Necef'in XIX. yüzyılın sonlarında 5000 civarında tahmin edilen nüfusu I. Dünya Savaşı yıllarında 30.000'e yükselmiş ve 2005 yılında nüfus 480.000'i bulmuştur. Günümüzde Irak'ın idarî birimlerinden Necef muhafazasının merkezi olan Necef ile yakınındaki Kûfe'nin arasında eskiden 10 km. kadar bir uzaklık bulunurken şimdi iki şehir âdeta birleşmiş durumdadır.

Atebât'ın en büyüğü olmasından dolayı Necef tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olarak kabul edilmiştir. Özellikle V. (XI.) yüzyılın ortalarından itibaren başta Şeyhüttâife Ebû Ca'fer et-Tûsî olmak üzere birçok âlim çeşitli sebeplerle Bağdat'tan uzaklaşarak medreselerini Necef'te kurmuşlardır. Böylece şehir içtimâî ve ilmî mânada büyük bir gelişme kaydederek Şii

